

MULD ja KOMPOST

Anne Luik

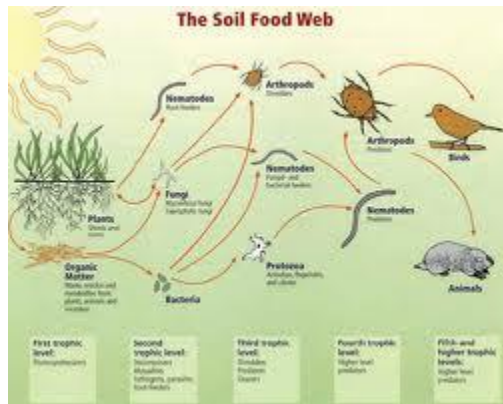
anne.luik@emu.ee

Projekt nr 4195 "Õppeseminaride sarja "Toidutootmine ja keskkond" väljatöötamine ja läbiviimine 8.-12. klassi õpilastele

Rahastaja: SA Keskonnainvesteeringute Keskus

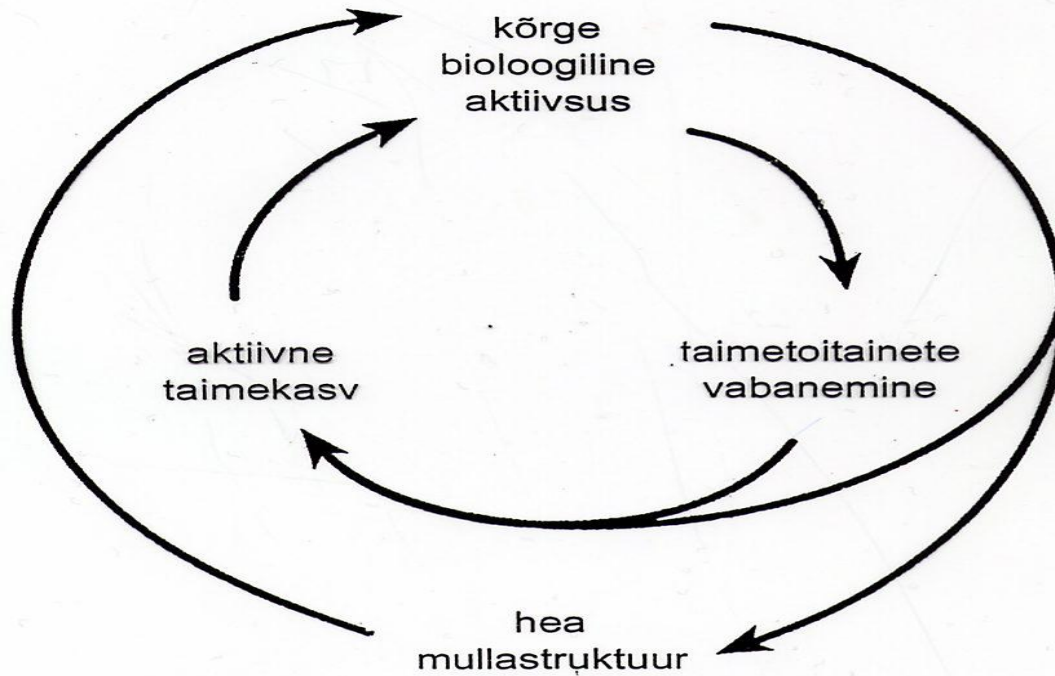
Mulla toimimise tagab elurikkus - söltub orgaanilise aine sisaldusest, õhustatusest, keemilistest ühenditest

- **Mulla makroorganismid** lagundavad taimejäänused mikroorganismidele toiduks

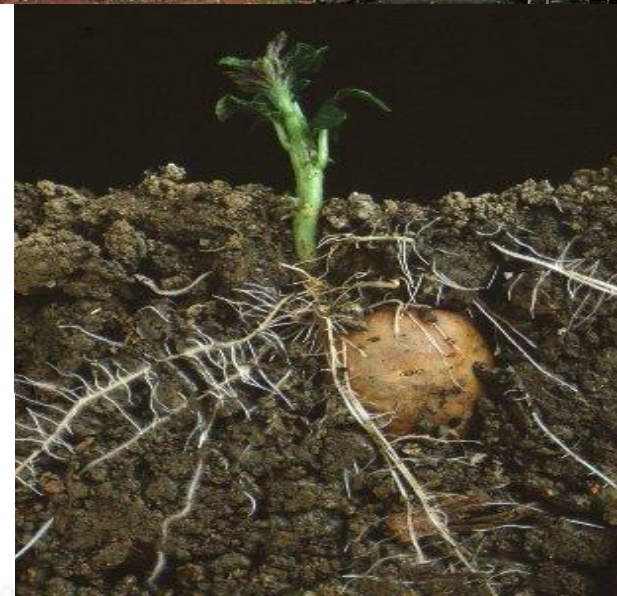
- **Mikroorganismid** (bakterid, seened, vetikad, ainuraksed jms). 1 milligrammis orgaanilise aine rikkas mullas on miljoneid mikroorganisme, kelle abil muudetakse lagundatud taimejäänuseid taimedele kättesaadavaiks toitaineteks.

Elurikkus tagab mulla bioloogilise aktiivsuse, mis aluseks aktiivsele taimekasvule

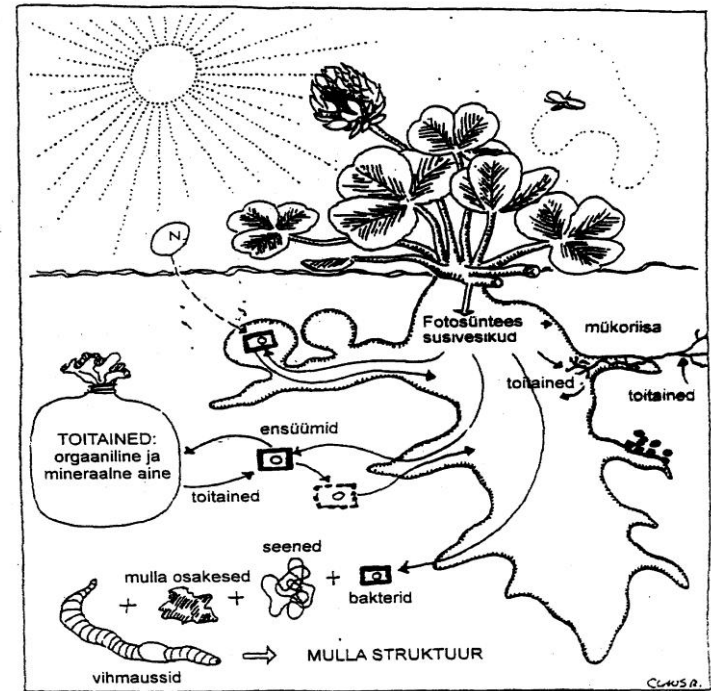
Mulla bioloogiline aktiivsus

- Parandab raskesti lahustuvate toitainete, eelkõige fosforühendite lahustumist
- Soodustab taimejuurte arengut
- Parandab mulla struktuuri

Liblikõielised kultuurid - mulla parandajad

- Liblikõielised on looduslikud - lämmastikuvabrikud sidudes seda õhust juuremügarates.
- Ühtlasi rikastavad mulda orgaanilise ainega, suurendavad mulla bioloogilist aktiivsust, parandavad mullastruktuuri.
- Juureeritised hävitavad taimehaiguste tekitajad.

Allikas: Jordbearbejning og jordfrugtbarhed.
Landsforeningen Ökologisk Jordbrug 1999

Mikroorganismide ja taime juurte koostöö

Liblikõielised:

hernes

uba

galeega – tugev juurestik parandab mulla struktuuri, kuid hiljem on sellest raske vabaneda

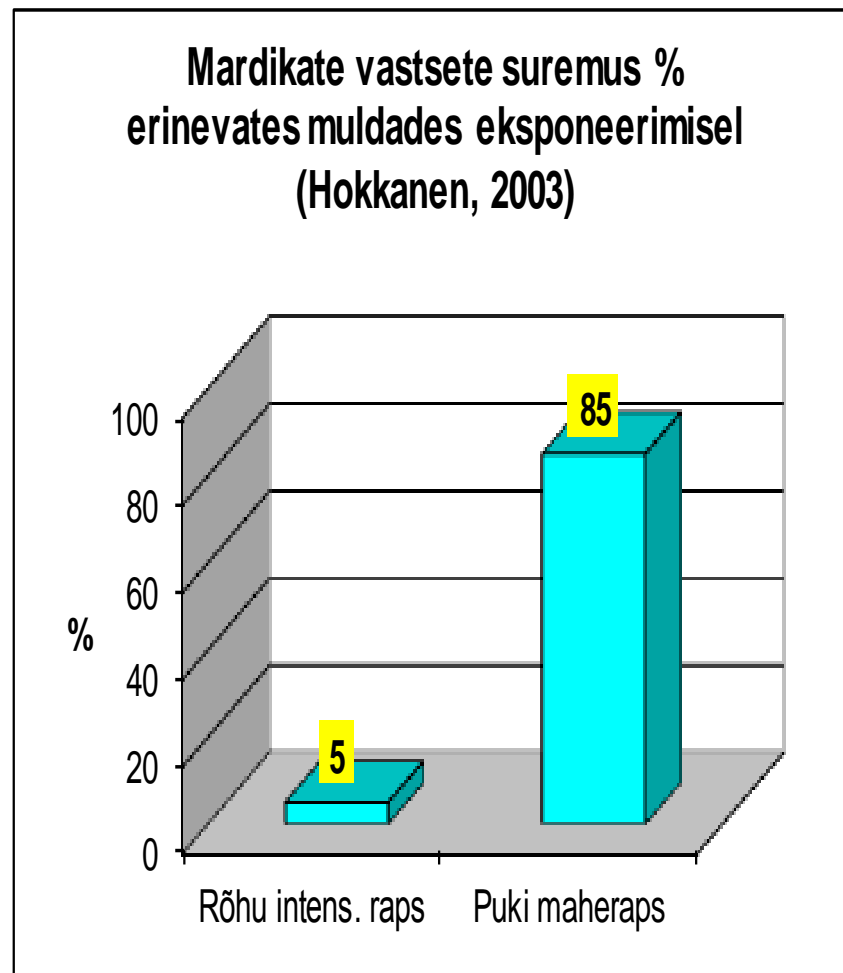
lutsern – sügav tihe juurestik parandab mulla struktuuri

ristik – sügav hästi hargnenud juurestik jätab mulda palju orgaanilist ainet, annab energiat mullabakteritele, suurendab mikroorganismide aktiivsust, parandab mulla struktuuri.

Ristik on mahepõllumajandusliku külvikorra keskne osa. Olulised on taime maapealsed osad, kuid veelgi olulisemad maa-alused osad.

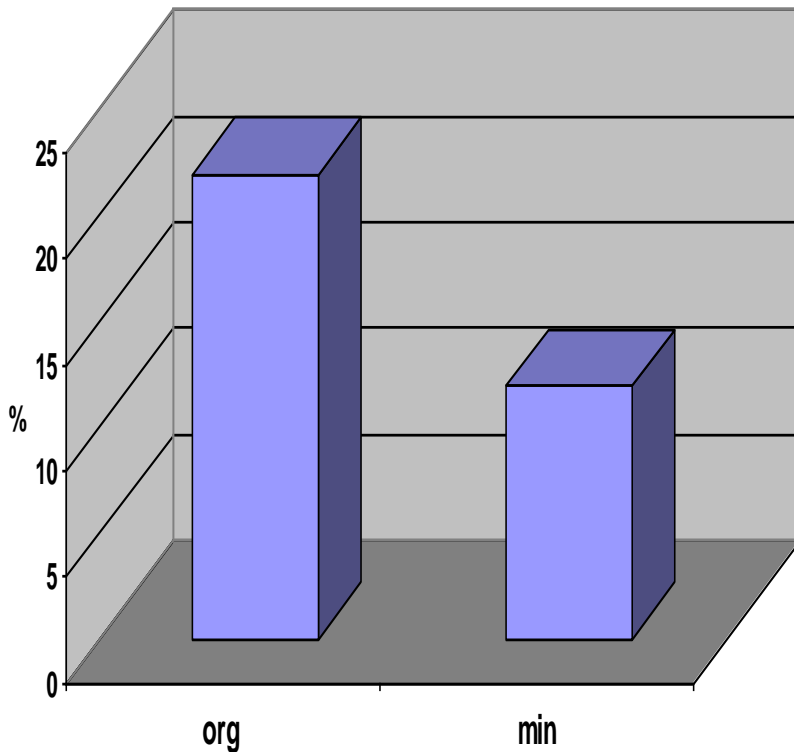
Taimekaitsevahendite jäägid mullas

- Eesti piiratud mullaseire näitab **2/3** proovides jääke, kusjuures määratakse vaid teatavaid ühendeid, **1/3** mitmese jääkide sisaldusega, maksimaalselt 10 jääki korraga, sealhulgas nüüdseks **juba keelatud vahendite** jäägid nt DDT, Trifluralin, Antracene
- Jäägid suruvad alla mulla bioloogilisi taliflusi- mükoriisa, nitriifitseerivad bakterid jt, muutub mikroorganismide koosseis ning väheneb mulla taimekaitseiline roll haiguste ning kahjurite regulatsioonis, seetõttu kahaneb saagikus.
- MULLAST** liiguvad jäägid ka **TAIME** ja leostuvad mulla**VETTE** ning sealt veekogudesse.

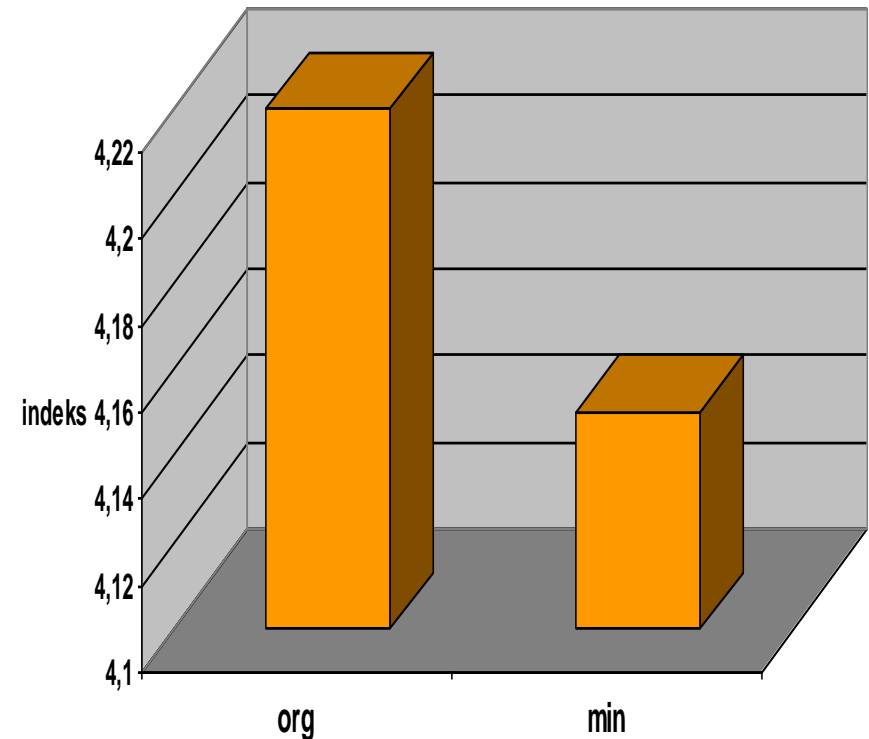

Näide: 7-väljane külvikord (ristiku segu 2a- kartul-talinisu- peet-nisu-oder), milles üks süsteem orgaaniline (MAHE – org), teine mineraalväetiste ja sünt.pestitsiididega (tava - min) (FiBL 2000, kolme rotatsiooni tulemused)

Juurte koloniseerumine (%) mükoriisaga sõltuvalt väetamisest

Mulla mikroobide mitmekesisus (Shannoni indeks) sõltuvalt väetusviisist

Saasteained rikuvad mullaelustiku talitlusi

Saasteainete jäägid mullas 2006 Adavere põldudel (PMK andmeil mg/kg, glüfosaatide sisaldust ei määratud)

Prometrin	0,013	4,4 – DDE	< 0,01
Trifluralin	< 0,01	4,4 - DDT	< 0,01
Naphthalene	< 0,002	Naphthalene	0,002
Phenanthrene	0,0023	Phenanthrene	0,0034
Anthracene	< 0,002	Anthracene	< 0,002
Fluoranthene	0,0024	Fluoranthene	0,0049
Pyrene	0,0021	Pyrene	0,0045
Benzo(a)anthracene	< 0,002	Benzo(a)anthracene	0,0029
Chrysene	0,0054	Chrysene	0,0109
Benzo(b+k)fluoranthene	0,006	Benzo(b+k)fluoranthene	0,0256
Benzo(a)pyrene	< 0,002	Benzo(a)pyrene	0,0081
Benzo(g,h,i)perylene	0,0028	Benzo(g,h,i)perylene	0,018
Indeno(1,2,3-c,d)pyrene	0,0033	Indeno(1,2,3-c,d)pyrene	0,021
saasteained KOKKU	0,0243	saasteained KOKKU	0,1013

---

60 % ökosüsteemide teenustest degradeerunud

<http://www.millenniumassessment.org/> Milleeniumi ökosüsteemide hinnang, Maailmapank, 2005;

Vee saaste ja teisalt veepuudus seoses niisutusega

Elurikkuse kadu, kasulike organismide sh tolmeldajate arvukuse suur kahanemine

Mullaviljakust ja tervist parandavad

- Liblikõielisi sisaldavad kohalikesse tingimustesse sobivad **külvikorrad**, st kultuurid kasvavad põllul kindlas järjekorras.
- **Vahekultuuride** kasutamine, st need kultuurid külvatakse pärast külvikorra kultuuri koristust haljasväetisteks , eriti soovivad talvised vahekultuurid, mis katavad maa talveks ja väldivad sademetega toitainete kadu.
- **Kompostid, sõnnikud.**

Vahekultuurid

- Väldivad toitainete leostumist (nn kogujakultuurid).
- Suurendavad mulla orgaanilise aine varu.
- Vähendavad umbrohtumust.
- Tõkestavad haiguste ja kahjurite kogunemist.
- Väldivad mullakahjustuste teket.
- Kasulike putukate elupaik.
- Säilitavad mullas niiskust.

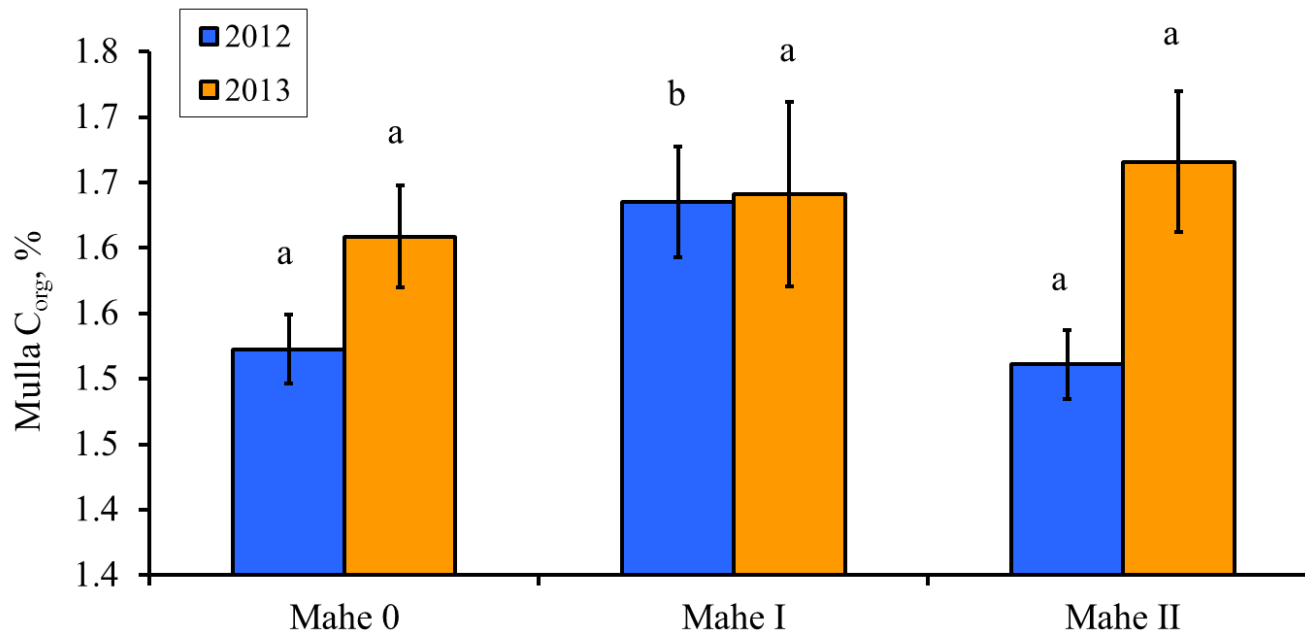
Suurima lämmastiku koguse viivad mulda liblikõielised.

Soodsatel kasvuaastatel seovad vahekultuurina kasvatatud hernes ja uba kuni 100 kg N, 7–10 kg P, 40–60 kg K ha⁻¹.

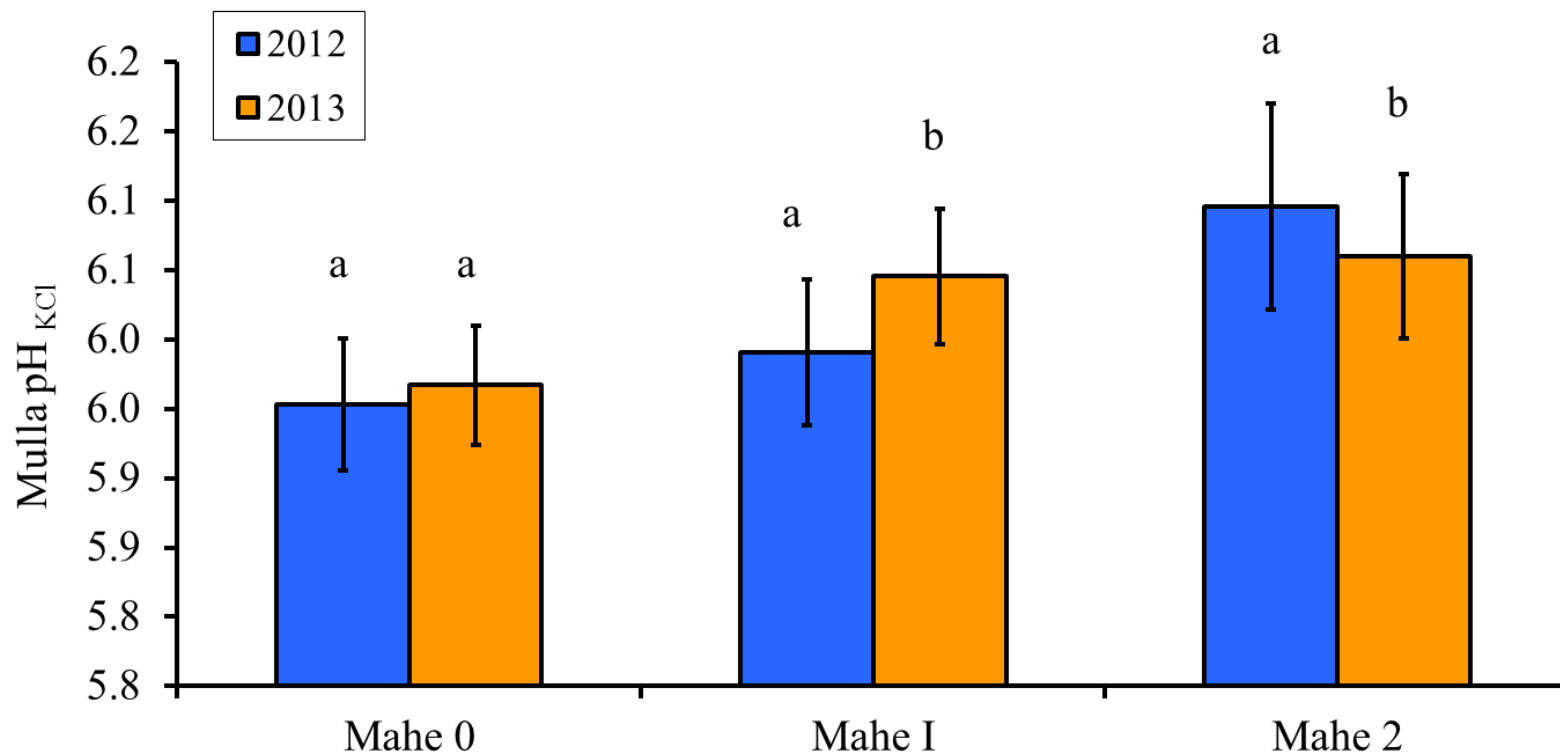
Fotod: E. Lauringson

Talviste vahekultuuride ning vahekultuuride ja kompostitud sõnniku koosmõjul kasvab orgaanilise süsiniku sisaldus mullas

Mahe 0 - viieväljane külvikord (oder/ristiku allakülviga-ristik- talinisu- hernes-kartul)
Mahe I – viieväljane külvikord + haljasväetistest vahekultuurid talviste kattekultuuridena
Mahe II – viieväljane külvikord koos vahekultuuride ja kompostitud veisesõnnikuga

Talviste vahekultuuride ning vahekultuuride ja kompostitud sõnniku koosmõjul kahaneb mulla happesus

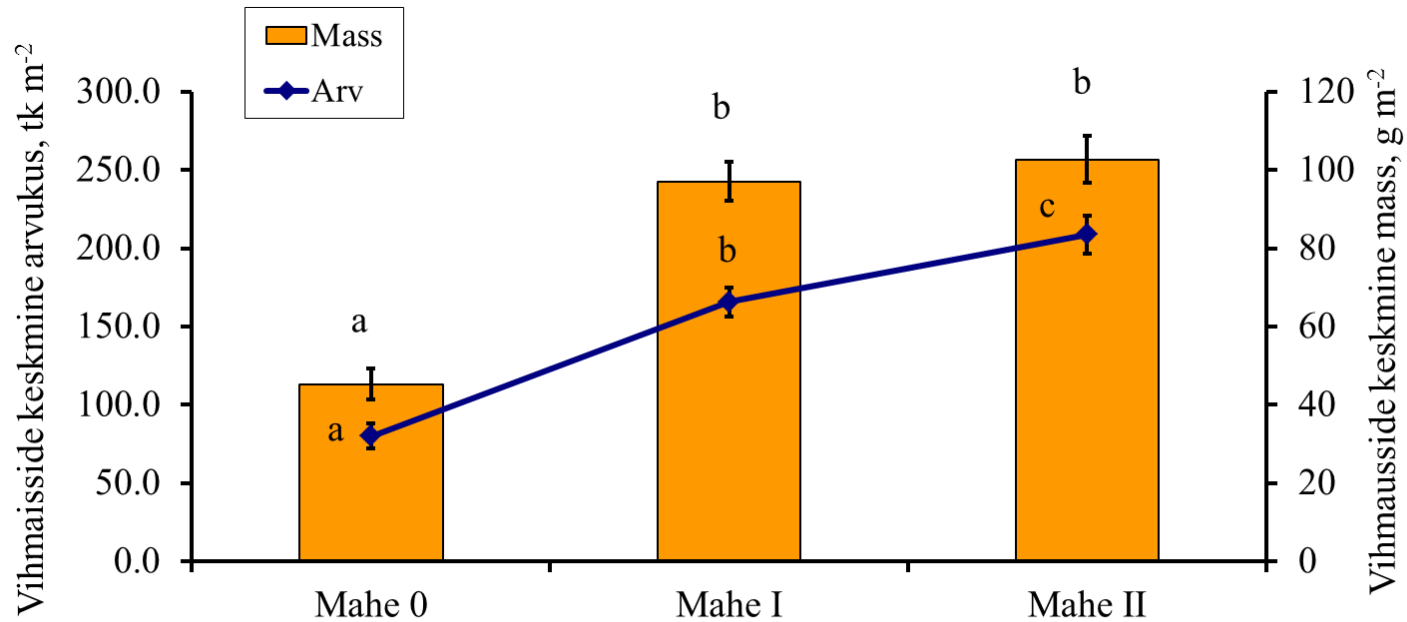

Mahe 0 - viieväljane külvikord

Mahe I – viieväljane külvikord + haljasväetistest vahekultuurid talviste kattekultuuridena

Mahe II – viieväljane külvikord koos vahekultuuride ja kompostitud veisesõnnikuga

Talvised vahekultuurid tõstavad vihmausside arvukust ja massi

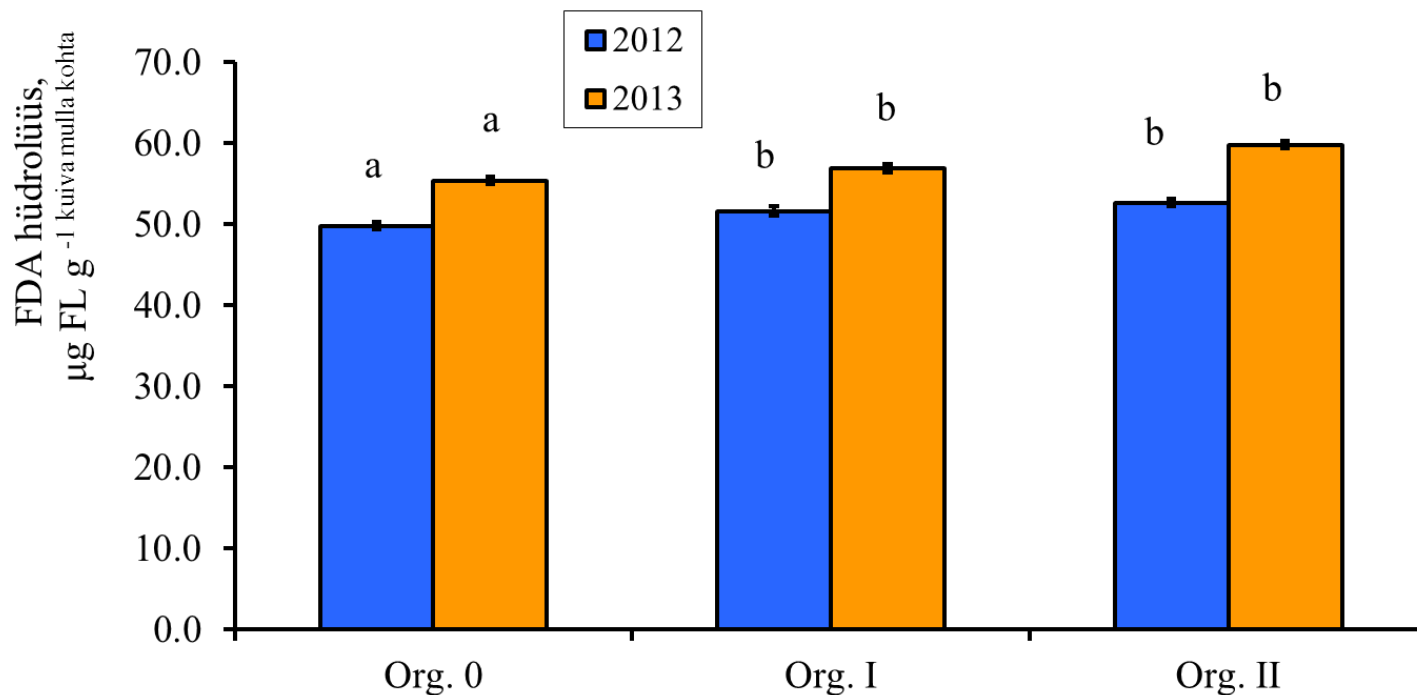
Mahe 0 - viieväljane külvikord

Mahe I – viieväljane külvikord + haljasväetistest vahekultuurid talviste kattekultuuridena

Mahe II – viieväljane külvikord koos vahekultuuride ja kompostitud veisesõnnikuga

Külvikorrakultuuridest oli suurim mõju vihmausside arvukusele ja massile hernel ja ristikul

Talviste vahekultuuride ja kompostitud sõnniku koosmõjul tõuseb mulla mikroobide aktiivsus

Mahe 0 - viieväljane külvikord

Mahe I – viieväljane külvikord + haljasväetistest vahekultuurid talviste kattekultuuridena

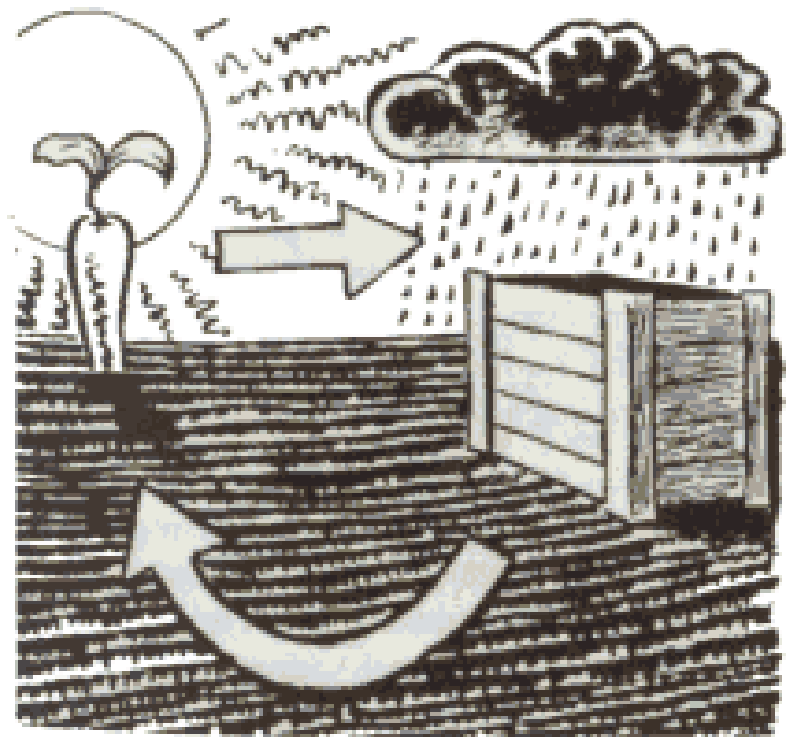
Mahe II – viieväljane külvikord koos vahekultuuride ja kompostitud veisesõnnikuga

Kompostimine-

org. aine kontrollitud lagunemine mikroorganismide poolt hapniku juuresolekul

Kompost - lagunemata

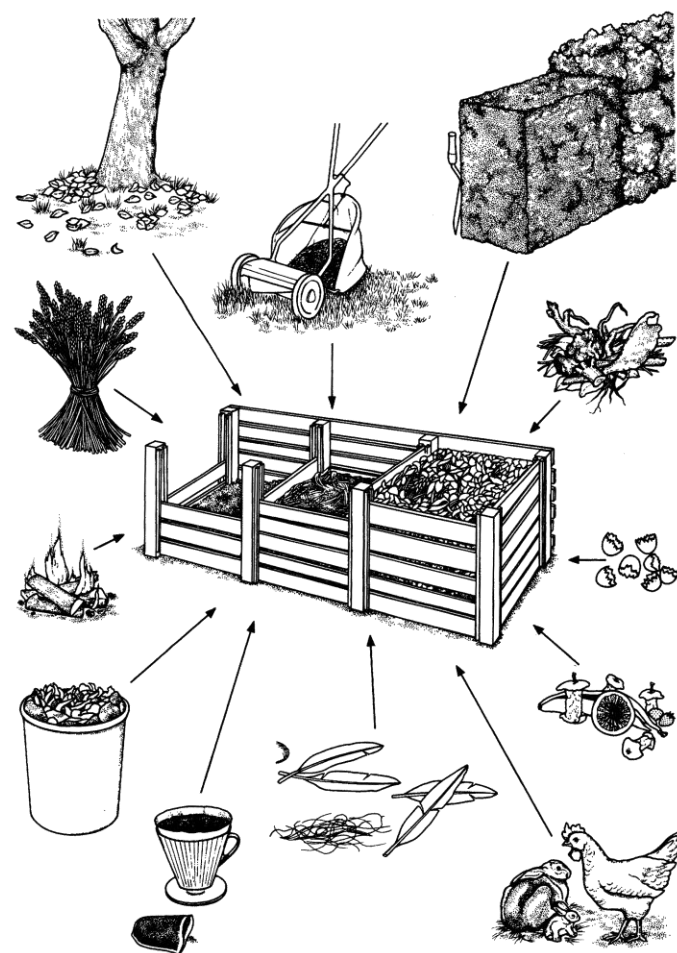
org. lähtematerjali ja huumuse vaheaste

Kompostiks sobivad:

Orgaanilise päritoluga jäätmed:

- ❖ Sõnnik
- ❖ Põhk
- ❖ Juurviljapealsed
- ❖ Kartulipealsed
- ❖ Turvas
- ❖ ja teised orgaanilised jäätmed jne.

Kõige sagedamini kasut. toorest sõnnikut (hea lämmastikuallikas) segus allapanuga (peamiselt süsinik).

KOMPOSTIMISE EELISED

- võimaldab toitained taas ringlusesse lasta;
- kompost parandab mulla bioloogilisi, füüsikalisi ja keemilisi omadusi;
- vähem happeline kui värske väetis;
- pikas perspektiivis kompostitud sõnnikust tekib rohkem huumust kui värskest sõnnikust;
- toitained eralduvad valmis kompostist mulda aeglaselt ja ühtlaselt;

- suurendab mulla vastupanu tuultele ning vee erosioonile;
- vähem kahjurite ja taimehaiguste probleeme;
- väiksem hais ja veereostus
- käitlemine on kergem ning kordade arv, mil peab põllule minema on väiksem.

	Esialgne maht (t)	Maht mulda viimisel (t)	Huumus (t)
Värske sõnnik	30	30	3
Osaliselt kompostitud	30	22	4
Täielikult kompostitud	30	15	5

Kompostimisprotsess käivitub kui:

- C ja N suhe ei ole liiga suur, optimaalne on 20-35/1.
- Kompostihunnikus on piisavalt õhku st valitseb aeroobne keskkond
- Kompostihunniku reaktsioon on sobiv st pH 6-7.

Kompostimise 4 staadiumit:

- I. Lähtematerjal on veel äratuntav.
- II. Lähtematerjal on raskesti äratuntav, poolvalmis kompost.
- III. Lähtematerjal pole enam äratuntav, valmis kompost
- IV. Kõdukompost e. kompostmuld

Valmimisaeg

- Hästi tehtud sõnnikukompost valmib suvel 2-3 kuuga, termofiilsel protsessil veelgi kiiremini.
- Taimekompostide kõdunemisaeg 8-12 kuud.
- Lehekompostid võtavad veelgi rohkem aega.

- **Täiesti valmis kompost on:**
  - ideaalne väetis peaaegu kõigile muldadele ja kultuuridele;
  - otstarbekas anda viljapuude ja marjapõõsaste istutusauku;
  - kõigile kultuuridele kasvuaegse pealtväetisena;
  - kasulikum anda väiksemas annuses ja sagedamini kui palju ja ühe korraga;
  - tähtis on kompostväetise ühtlane laotamine.

KÕIK ORGAANILISED JÄÄTMED tuleks koguda
kestlikuks toidutootmiseks.